

Allvarlig kritik mot vård- och omsorgsförvaltningen i Heby kommun för fotografering av bostad under ett hembesök

Beslutet i korthet: Under ett hembesök efter en anmälan om oro för barn fotograferade socialtjänsten i bostaden mot bostadsinnehavarens vilja. De tagna fotografierna användes som underlag för sociala nämnden och förvaltningsrätten inför beslutet att barnen skulle omhändertas för vård.

Det finns inte någon bestämmelse som ger socialtjänsten rätt att mot den enskildes vilja dokumentera sina iakttagelser med fotografier. Tjänstemännen har visat en flagrant brist på respekt för den enskildes integritet och rätt att bestämma i sitt eget hem. Handläggningen förtjänar allvarlig kritik.

Anmälan

I en anmälan till JO klagade AA på socialtjänsten i Heby kommun. Hon var bl.a. missnöjd med att det vid ett hembesök hade öppnats dörrar till olika rum och med att det mot hennes vilja hade fotograferats i hennes hem.

Utredning

Handlingar i ärendet inhämtades från vård- och omsorgsförvaltningen i Heby kommun.

Sociala nämnden i Heby kommun anmodades därefter att inkomma med utredning och yttrande över vad som anförts i anmälan om fotografering av AA:s bostad.

I remissvaret anfördes följande.

Anledning till utredning

AA har i en anmälan till JO framfört klagomål mot socialtjänsten i Heby kommun avseende handläggningen av ärenden rörande hennes barn. I anmälan anförde hon bl.a. att socialtjänstemännen i samband med det omedelbara omhändertagandet om barnen med stöd av lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga, LVU, fotograferat i hennes bostad mot hennes vilja.

Bakgrund till socialtjänstens ingripande

Under den relativt korta tid som AA och hennes barn varit bosatta i Heby kommun har ett flertal anmälningar inkommit rörande oro för barnens situation. Utredningar rörande barnen avslutades så sent som i maj i år. Oron för barnen har gällt bristande

omvårdnad, då bland annat skolan gjort anmälan, då det brustit kring barnens hygien. AA har inte velat släppa in handläggarna i hemmet och hon har nekat till att ta emot den hjälp och det stöd som erbjudits.

Då hyresvärden tog kontakt med socialtjänsten den 14 juni på grund av oro för hur hemsituationen för barnen var bestämde handläggarna sig för att göra ett gemensamt hembesök hos familjen tillsammans med hyresvärden. AA ville inte släppa in dem i huset. Handläggarna sa att de behövde få komma in för att se hur barnen hade det. Efter en stund gav AA med sig och släppte in handläggarna tillsammans med hyresvärden. Handläggarna bad sedan hyresvärden att gå då det uppstod ganska högljudda diskussioner med hyresvärden.

Handläggarna kunde konstatera att förhållandena i hemmet var sådana att man ansåg att barnens situation och AA:s förmåga att tillgodose deras behov måste utredas. Man gjorde även bedömningen att hemmet var en sådan sanitär olägenhet så att barnen inte kunde få stanna kvar där då fanns påtaglig risk för att deras hälsa skulle skadas. AA nekade till att låta barnen placeras tillsammans med henne på frivillig väg. Handläggarna avstod från att gå upp på övervåningen i huset då man ej ville "snoka". De gjorde bedömningen att det man såg på nedervåningen var tillräckligt för att de skulle göra en korrekt bedömning.

Handläggarna önskade kunna beskriva förhållandena i hemmet för såväl nämnden som för förvaltningsrätten varför man ville fotografera i hemmet. AA och äldsta dottern BB motsatte sig detta med motiveringen att de var rädda för att bilderna skulle komma att läggas ut på nätet. Handläggarna valde att ändå dokumentera med hjälp av kameran i mobiltelefonen.

Handläggarna rapporterade ärendet till förvaltningschefen då de var tillbaka på kontoret då de var medvetna om att bilderna togs mot AA:s vilja. Förvaltningschefen gjorde bedömningen att ärendet ej behövdes utredas vidare.

Yttrande

Socialtjänsten har aldrig haft för avsikt att göra någon husrannsakan hos AA. Däremot behövde man få göra en bedömning av barnens förhållanden då man fått ta emot flera anmälningar om oro för hur barnen hade det. Det visade sig också att oron var befogad och att fotona hjälpte handläggarna att beskriva situationen för nämnden och förvaltningsrätten. Vår avsikt är att ge barnen god omvårdnad och bra möjligheter att utvecklas samt att stötta föräldrarna för att kunna finnas för barnen nu, och i framtiden.

AA yttrade sig över remissvaret.

Bedömning

Efter ett flertal anmälningar till socialförvaltningen om oro för AA:s barn gjorde tjänstemän från förvaltningen ett hembesök hos henne. Efter viss diskussion tillät AA tjänstemännen att komma in i bostaden. Enligt remissvaret ansåg tjänstemännen att "hemmet var en sådan sanitär olägenhet så att barnen inte kunde få stanna kvar där". För att dokumentera sina iakttagelser ville tjänstemännen ta fotografier i bostaden. AA lämnade dock inte något samtycke till detta. Mot AA:s uttryckliga vilja tog tjänstemännen likväl ett antal fotografier. Min granskning är inriktad på om de hade rätt att fotografera i hemmet mot AA:s vilja.

Vid bedömningen av tjänstemännens agerande kan till en början konstateras att företrädare för socialtjänsten inte utan vidare kan begära tillträde till en persons bostad. Enligt 2 kap. 6 § regeringsformen fordras det stöd i lag för att en myndighet ska kunna genomföra en husrannsakan eller liknande undersökning av någons bostad. Någon bestämmelse som ger socialnämnden en sådan rätt finns inte. För att

verkställa ett beslut om omedelbart omhändertagande eller beslut om vård med stöd av LVU kan socialnämnden däremot begära handräckning av polis. Därvid kan polisen, med tvång om det är nödvändigt, bereda sig tillträde för att omhänderta barnet (43 § 2 LVU). Polismyndigheten ska också lämna socialtjänsten biträde för att bereda en läkare tillträde till den unges hem för att kunna genomföra en läkarundersökning. För att socialnämnden i andra fall ska få komma in i en enskilds hem fordras i princip att den enskilde har lämnat sitt samtycke (jfr bl.a. JO:s ämbetsberättelse 2011/12 s. 377 om s.k. hembesök inom ramen för en utredning om rätt till försörjningsstöd).

Enligt 11 kap. 1 § socialtjänstlagen (2001:453), SoL, (i dess nuvarande lydelse) ska socialnämnden utan dröjsmål inleda utredning av vad som genom ansökan, anmälan eller på annat sätt har kommit till nämndens kännedom och som kan föranleda någon åtgärd av nämnden. Enligt 11 kap. 2 § SoL får socialnämnden, vid en utredning av om nämnden behöver ingripa till ett barns skydd eller stöd, konsultera sakkunniga samt i övrigt ta de kontakter som behövs för bedömningen av behovet av insatser. Utredningen ska bedrivas så att inte någon onödigt utsätts för skada eller olägenhet. Utredningen ska inte göras mer omfattande än vad som är motiverat av omständigheterna i ärendet.

Tjänstemännen vistades i detta fall i AA:s hem med hennes samtycke. Syftet med hembesöket var enligt remissvaret att ”göra en bedömning av barnens förhållanden då man fått ta emot flera anmälningar om oro för hur barnen hade det.”

Det framgår inte av utredningen i ärendet om socialförvaltningen redan före hembesöket hade beslutat att inleda utredning enligt 11 kap. 1 § SoL eller om det beslutet fattades på grund av de iakttagelser som tjänstemännen gjorde. Oavsett när beslutet fattades hade tjänstemännen vid besöket att beakta portalstadgandet i 1 kap. 1 § SoL om att socialtjänstens verksamhet ska bygga på respekt för människors självbestämmanderätt och integritet.

Socialnämndens handläggning av ärenden som rör enskilda ska enligt 11 kap. 5 § första stycket SoL dokumenteras. Dokumentationen ska utvisa beslut och åtgärder som vidtas i ärendet samt faktiska omständigheter och händelser av betydelse. Av 11 kap. 6 § SoL, som motsvarar 52 § i 1980-års socialtjänstlag (1980:620), framgår att dokumentationen ska utformas med respekt för den enskildes integritet. I förarbetena till 52 § i 1980-års socialtjänstlag anfördes bl.a. följande (prop. 1996/97:124 s. 182).

Anteckningar som görs skall bygga på respekt för den enskildes integritet. Härmed förstås bl.a. att den enskilde skall behandlas med aktning. Utgångspunkten är således att uppgifterna i dokumentationen skall vila på ett korrekt underlag och inte vara av nedsättande eller kränkande karaktär. Återhållsamhet bör iakttas när det gäller uppgifter om den enskildes privatliv, om inte uppgifterna är nödvändiga för bedömningen i ärendet.

I detta sammanhang kan hänvisas även till 4 kap. 4 § Socialstyrelsens författningssamling SOSFS 2006:5. Där anges att handlingar som upprättas inom

socialtjänsten och som rör enskildas personliga förhållanden inte får innehålla ovidkommande värdeomdömen av allmänt nedsättande eller kränkande karaktär.

Det ligger i sakens natur att dokumentationen av förhållandena i AA:s bostad var känslig. Eftersom iakttagelserna låg till grund för beslutet att omhänderta barnen var det emellertid ofrånkomligt att tjänstemännens uppfattning om förhållandena i bostaden dokumenterades. Någon uttrycklig bestämmelse som ger socialtjänsten rätt att dokumentera iakttagelserna med fotografier finns inte. De allmänna bestämmelserna om socialnämndens skyldighet att dokumentera faktiska omständigheter av betydelse kan enligt min mening inte heller anses ge socialtjänsten en sådan rätt. Det innebär att tjänstemännen även i detta skede hade att respektera AA:s självbestämmanderätt och integritet.

På fråga förklarade AA att hon motsatte sig att tjänstemännen skulle fotografera i bostaden. Genom att ta fotografier mot hennes uttryckliga vilja har tjänstemännen visat en flagrant brist på respekt för AA:s integritet och rätt att bestämma i sitt eget hem. Handläggningen förtjänar allvarlig kritik.

Vad AA har framfört i övrigt föranleder inte något uttalande från min sida.

Frågan om fotografering torde vara av visst allmänt intresse när det gäller socialtjänstens verksamhet. Jag sänder därför en kopia av detta beslut till Socialstyrelsen för kännedom.